

บทที่ 5 บทสรุป

ผู้หญิงเวียดนาม เมีย แม่ แม่ค้า และชาวสลัม อัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างบน “พื้นที่”
: การย้าย “พื้นที่” “บ้าน” คือการสั่นสะเทือนอัตลักษณ์

5.1 ผู้หญิงเวียดนาม: บ้านและบ้านเกิดคือเส้นสาแหรกของความเป็นเวียดนาม

ในประเด็นของการเชื่อมโยงความหมายของ “บ้านเกิด” (home/land) กับอัตลักษณ์ของกรณีศึกษา จากนิยามของ McDowell ที่ว่า “บ้านเกิด” คือสถานที่เกิด (place of born) ซึ่งเป็นแนวความคิดหลักที่ผู้ศึกษาได้ใช้เข้ามาวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง 4 คนในงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่ากรณีศึกษาทุกคนนิยามว่าเป็น “ประเทศเวียดนาม” เหมือนกัน ถึงแม้ว่าเรื่องเล่าของกรณีศึกษาที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้นจะมีทั้งกรณีที่เกิดและไม่ได้เกิดในเวียดนาม อย่างเช่นในกรณีของพี่เฮือง ประเทศเวียดนามเป็นสถานที่เกิดของพ่อแม่ แต่ตัวเธอไม่ได้เกิดที่นั่น แต่มาเกิดในลาวภายหลังการอพยพหนีภัยสงครามในเวียดนามมายังลาวของพ่อแม่ แต่เธอก็ยังหวนรำลึกถึงที่นั่นอยู่เสมอ หรือในกรณีของป้าเลียน ที่ไม่อยากจะจดจำสถานที่เกิดเพราะความลำบากยากจน ดังนั้น การนำเอาแนวคิดของ McDowell มาใช้กับบริบทของกรณีศึกษาในงานชิ้นนี้ เห็นว่าตัวนิยามของ “บ้านเกิด” (home/land) ที่นำมาใช้ยังไม่สามารถอธิบายเรื่องราว ประสบการณ์ของเหล่าแม่ค้าที่เป็นกรณีศึกษาได้ครอบคลุมนัก เพราะจากนัยของดังกล่าว ได้ให้ความหมายในลักษณะผูกพันตัวคนไว้กับสถานที่ แต่จากสิ่งที่เกิดขึ้นกลับพบว่า “บ้านเกิด” (home/land) ในความหมายของกรณีศึกษานั้น เหลื่อมซ้อนทับอยู่กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) นั่นคือ “ความเป็นเวียดนาม” ความรู้สึกที่ตัวเองเป็นเวียดนามตลอดเวลา ทำให้การตีความอัตลักษณ์ของกรณีศึกษาทุกคน ไม่ว่าจะเกิดหรือใช้ชีวิตอยู่ที่ไหนก็ตาม พวกเธอก็ยังคงเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของตนไว้กับประเทศเวียดนาม (ทั้งในเชิงนามธรรมและสถานที่) เป็นความทรงจำที่มีอยู่และยังคงยึดเหนี่ยวพวกเธอไว้อย่างแนบแน่น เพราะฉะนั้น เราจึงเห็นกรณีศึกษาทั้ง 4 คน ย้ำอยู่เสมอว่าตนเองเป็น “ผู้หญิงเวียดนาม” ทั้งที่เกิดในลาว และเมื่อพวกเธอเป็นผู้หญิงเวียดนามแล้ว สถานที่เกิดจึงไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เพราะถึงอย่างไรบ้านเกิดของพวกเธอยังคงเป็นที่เดียวกัน ความเป็นผู้หญิงเวียดนามจึงเปรียบได้ดังรากสาแหรกทางวัฒนธรรมที่ถูกติดตั้งมาในระบบความคิดของพวกเธอผ่านกระบวนการเลี้ยงดูในครอบครัวอยู่แล้ว

จากการผูกพันอัตลักษณ์ไว้กับความเป็นชาติพันธุ์เช่นนี้เองที่นำไปสู่ระบบคุณค่าของ “ผู้หญิงเวียดนามที่ดี” ตามระบบจารีตชายเป็นใหญ่ของขงจื้อที่ถูกผลิตซ้ำ ๆ ในพื้นที่บ้าน โดยแนวความคิดเรื่องบ้านที่ McDowell ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บ้าน” (home/place) เป็นสถานที่

เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของคนในบ้าน เป็นพื้นที่ของความทรงจำ (memories) เป็นที่บรรจุกิจกรรมต่าง ๆ และยังเป็นตัวแทนแรกของขบวนการจัดเวลาทางสังคม (socialization) และยังเป็นพื้นที่แห่งการกดขี่ที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิงเพื่อธำรงไว้ซึ่งสมาชิกในครัวเรือน ผลิตแรงงาน (ลูก) และอบรมเด็ก (McDowell, 2003:16) นั้นเห็นว่าแนวคิดนี้ไม่อาจใช้โดยทั่วไปได้ จึงกล่าวได้ว่า “บ้าน” (home/place) ในความหมายที่ McDowell ได้นิยามไว้นั้นเป็นแบบชนชั้นกลางตะวันตก ซึ่งแตกต่างจากความหมาย “บ้าน” (home/place) ของผู้หญิงเชื้อสายเวียดนาม พลัดถิ่น ในสลัมและยังถูกโยกย้ายออกไปอยู่เขตรอบนอกของตัวเมืองด้วย ดังนั้น “บ้าน” สำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้จึงมีความซับซ้อนมากกว่า มีทั้งความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกหล่อหลอมขึ้นมาด้วยอุดมการณ์ครอบครัวแบบขงจื้อ ที่ผู้หญิงไม่ได้เป็นเพียงแม่บ้านที่ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังต้องรับบทบาทเป็น “เสาหลักที่ไร้ตัวตน” (secret breadwinner) อีกด้วย “บ้าน” ในที่นี้จึงเป็นสถานที่ที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ เหลื่อมซ้อนปนเปกันอยู่ระหว่างกิจกรรมในพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) และพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ยิ่งเมื่อถูกย้ายบ้านอันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานะความเป็นแม่ค้าและรายได้ทางเศรษฐกิจที่กรณีศึกษาทุกคนต่างเห็นพ้องกันว่าถึงอย่างไร “บ้านเก่า” ก็ดีกว่า เพราะทำมาหากินง่าย ไม่มีต้นทุนในการเดินทาง เนื่องจากสลัมที่อยู่นั้นติดกับพื้นที่ตลาดที่คนใช้ขายของเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการตีความอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ผ่านความหมายของ “บ้าน” (home/place) ของกรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งหมดได้ให้ความหมายเหมือนกันคือ ยังคงเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของตนเองกับพื้นที่ “หนองจัน” เนื่องจากพวกเขายังคงเรียกตัวเองว่า “ไทหนองจัน” แม้ว่าจะไปอยู่ชุมชนจัดสรรใหม่เกือบสิบปีแล้วก็ตาม ประกอบกับพวกเขายังคงเดินทางเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เมือง และพยายามรักษาตำแหน่งแห่งแม่ค้าในเมืองเอาไว้ให้ได้ ถึงแม้บางคนต้องเปลี่ยนอาชีพในเวลาต่อมา เช่น พิณฮา ที่ผันตัวเองมาเป็นครูอนุบาล ยกเว้นกรณีของพี่เสื่องที่ยอมละทิ้งอัตลักษณ์ความเป็นเมืองหลังจากพยายามขี้อแย้งในช่วงแรก แต่ก็ไม่สามารถทนต่อสภาวะกดดันที่เพิ่มมากขึ้นได้ แต่ขณะเดียวกันอัตลักษณ์ของเธอก็มิได้กลมกลืนเข้ากันกับพื้นที่บ้านใหม่เสียทีเดียว เพราะถึงอย่างไร เธอก็ยังนิยามตัวเองว่าเป็นคนเมือง หรือ “ไทหนองจัน” อยู่เช่นเดิม

1.2 อัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจัน:

เธอ “เป็น” อย่างที่ “ครอบครัว” เรียก

จากการตีความอัตลักษณ์ผ่านการเชื่อมโยงความหมายกับ “บ้าน” และ “บ้านเกิด” ที่ผูกติดเอาไว้กับเส้นสายแหรกเวียดของแม่ค้าทั้ง 4 คนที่เป็นกรณีศึกษา นี้ ทำให้เราเห็นว่า ไม่ว่าพวกเขาจะมาจากที่ไหน ความเป็นบ้านเกิดของพวกเขาจะติดตามไปทุกที่ เพราะถึงยังไงพวกเขาก็ยังเป็นผู้หญิงเวียดนามอยู่ และยังคงต้องทำหน้าที่ “เสาหลัก” ที่ไร้ตัวตนภายในบ้านของตัวเองเช่นเดิม

เนื่องจากระบบชายเป็นใหญ่ตามจารีตขงจีนนั้น ได้ซึมลึกเข้าไปในตัวตนของพวกเขา และมีผลในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลทำให้เธอยังคงยอมแบกรับภาระอันหนักอึ้งเอาไว้ด้วยความภาคภูมิใจ และจากการเชื่อมร้อยบ้านเกิดเอาไว้กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เช่นนี้ ในที่สุดบ้านจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ผูกติดกับ “จริยธรรมในการดูแล” (ethics of care) ที่ผู้หญิงเวียดนามต้องคอยดูแลสมาชิกในบ้าน และคนอื่น ๆ ต้องทำให้คนเหล่านี้มีความสุข ดังนั้น ไม่ว่าพวกเขาจะย้ายบ้านไปอยู่ที่ไหนก็ตาม หน้าที่อันนี้ก็ยังคงติดตัวผู้หญิงเวียดนามเหล่านี้ไปตลอด

จากอัตลักษณ์ที่คาดหวังของสังคมดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้หญิงเวียดนามถูกผูกติดอยู่กับ “พื้นที่ส่วนตัว” ได้แก่ บ้านและครอบครัว ส่วนผู้ชายจะเป็นผู้ที่ออกไปสู่ “พื้นที่สาธารณะ” หรือแม้แต่อยู่ภายใน “บ้านและครอบครัว” แต่ผู้ชายก็ไม่ใช่ “เพศ” ที่ต้อง “ทำงาน” หรือ “รับผิดชอบ” ต่อเรื่องของบ้านและครอบครัว ดังนั้น ผู้หญิงเวียดนามจึงต้องเป็น “เสาหลัก” ของบ้าน คือสามารถพาครอบครัวให้อยู่รอดได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและด้านจิตใจ

ผู้หญิงเวียดนามอพยพที่อาศัยในชุมชนหนองจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ ส.ป.ป.ลาว เกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจน บางคนลี้ภัยสงครามมาจากประเทศเวียดนาม สถานที่อยู่ของพวกเธอทั้งบริเวณหนองจันทน์และในปัจจุบันที่ถูกย้ายมาอยู่ในพื้นที่จัดสรรใหม่ ถึงอย่างไรภาพที่ติดมากับความเป็นชาวหนองจันทน์ก็คือชาวชุมชนแออัดหรือสลัม พวกเธอมีการศึกษาน้อย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างหรือแม่ค้า แต่กรณีศึกษาที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษาล้วนแต่มีอาชีพเป็นแม่ค้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมายึดอาชีพนี้หลังจากที่มีสามีและลูกแล้ว โดยพวกเธอให้เหตุผลว่า “พื้นที่” ชุมชนเก่านั้นตั้งอยู่ติดกับตลาด สามารถเดินทางไปค้าขาย ใน “พื้นที่” ตลาดได้สะดวกและไม่ต้องเสียค่ารถมากเท่าปัจจุบัน ประกอบกับอาชีพค้าขายสามารถปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับการดูแลครัวเรือนของพวกเธอได้สะดวก คือไม่มีเวลาที่ตายตัว สามารถเดินทางไปกลับเพื่อมาทำงานบ้านหรือเลี้ยงลูกได้ง่าย และสินค้าที่พวกเธอเลือกค้าขายก็เป็นสินค้าประเภทอาหาร ซึ่งใช้องค์ความรู้แบบ “ผู้หญิง” ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านกันมารุ่นสู่รุ่นจากรุ่นแม่มาสู่พวกเธอ

นอกจากนี้ อีกเหตุผลที่ทำให้พวกเธอเลือกค้าขาย เพราะในการค้าขาย สามีของพวกเธอจะไม่มาเกี่ยวข้องด้วย พวกเธอมีสิทธิที่จะบริหารจัดการและตัดสินใจในกิจกรรมการค้าขายได้อย่างเต็มที่ แม้ในกรณีศึกษาที่มีสามีเป็นคนเชื้อชาติลาว พวกเขาก็ไม่ได้มายุ่งเกี่ยว คนที่มีส่วนร่วมมากที่สุดก็เพียงแต่ช่วยเป็นลูกมือให้เธอเท่านั้น การเป็น “แม่ค้า” จึงเป็นพื้นที่ที่พวกเธอได้เป็น “ตัวเอง” ได้มากกว่าการที่จะต้องไปทำอาชีพอื่น

ดังนั้น ผู้หญิงเวียดนามกลุ่มนี้จึงเลือกที่จะทำอาชีพที่เอื้อต่อการทำบทบาทหน้าที่ในครัวเรือนในฐานะเมียและแม่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ผู้ที่เปลี่ยนอาชีพ เช่น กรณีของพี่มินฮาที่เปลี่ยนจากแม่ค้าขายนมส้มมาเป็นครูอนุบาล การเปลี่ยนอาชีพของเธอก็เกิดขึ้นภายหลังจากที่สามี

ของเธอเสียชีวิตและลูก ๆ ของเธอโตพอที่จะดูแลตัวเองได้ (อายุ 10 และ 12 ปี) ซึ่งหมายถึงภาระหน้าที่ในการดูแลสมาชิกครัวเรือนที่ลดลง นอกจากนี้ การที่สามีซึ่งติดการพนันเสียชีวิต ทำให้เธอไม่จำเป็นต้องหาเงินให้ได้มากเท่าเดิม เพราะไม่ต้องมีเงินมาให้สามีเหมือนเดิม เธอจึงสามารถเลือกอาชีพได้ตามความต้องการของตนเองและไม่เหนื่อยเท่าเดิม

ผู้หญิงเวียดนามจะมีอัตลักษณ์ของ “แม่ค้าที่เก่งกาจ” “หาเงินเก่ง” แต่เงินที่หาได้ไม่ได้ทำให้เธอมีอำนาจการตัดสินใจในบ้านมากตามไปด้วย เพราะภายในบ้าน เธอยังคง “ไม่มีตัวตน” ต้องเคารพสามี การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ยังคงต้องยกให้สามีตัดสินใจ เพราะภายใต้ “อาณาจักรของสามี” นั้นพวกเธอเป็นแต่เพียง “ผู้อยู่ภายใต้การปกครอง” การหาเลี้ยงสามีก็เหมือนเป็นการจ่ายภาษีให้ “ผู้ปกครอง” ของพวกเธอเท่านั้น กระนั้น ภาวะไร้อำนาจจากการพยายามจะดำรงอัตลักษณ์แบบผู้หญิงเวียดนามที่ดีก็ไม่ได้ทำให้พวกเธอเลิกรักกับสามีที่ไม่ดีกับพวกเธอ หรือแม้แต่คนที่เคยเจอประสบการณ์เลวร้ายในชีวิตคู่แล้ว ก็ยังคงต้องการที่จะมี “ผู้ชาย” สักคนที่จะมา “ปกครอง” เพราะในระบบคิดของพวกเธอถูกครอบงำมาว่า “ตัวตน” ของพวกเธอจะไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่มี “สามี” ซึ่งหมายถึง “ครอบครัว” นั่นเอง

แม้ว่าผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้จะดูเหมือนว่าทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว โดยไม่ได้นึกถึงตัวตนของตนเอง ทว่าพวกเธอก็มีการต่อรองกับการเรียกร้องของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ของสังคม ชาวเวียดนามอพยพ และการต่อรองเหล่านี้ก็ได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์มาอย่างแตกต่างไปจากที่ควรจะเป็นไปตามวาทกรรมที่ “เรียกร้อง” เอาจากเธอได้ โดยเฉพาะกรณีศึกษาที่มีสามีเป็นคนเชื้อชาติลาว เราจะเห็นว่าพวกเธอมีการต่อรองที่ประสบความสำเร็จสูง เพราะผู้ชายชาวลาว (อย่างน้อยในกรณีศึกษา) ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่แบ่งงานกันทำตามเพศอย่างไม่เข้มข้นและไม่เคร่งครัดนัก ดังนั้น พวกเธอจึงสามารถต่อรองเรื่องการแบ่งงานกันทำและแบ่งความรับผิดชอบในครอบครัวได้มากกว่าสามีที่เติบโตมาแบบเวียดนามเดียวกัน ผู้หญิงเวียดนามที่เกิดและเติบโตมาในสังคมลาวก็ไม่ต้องถูกขัดเกลาตามกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อมากนัก ธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมหลาย ๆ อย่างจึงเปลี่ยนแปลงไปตาม “พื้นที่” ที่พวกเธอดำรงอยู่ เช่น ธรรมเนียมที่ผู้หญิงต้องแต่งเข้าบ้านฝ่ายชาย และตัดขาดจากญาติตน ใน “พื้นที่” ชุมชนนี้ ไม่มีกรณีศึกษาคนไหนเลยที่แต่งเข้าบ้านฝ่ายชาย เพียงแต่แยกบ้านออกมาอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยว และยังมีความใกล้ชิดทางกายภาพกับญาติพี่น้องของตนเอง เช่น กรณีของพี่เฟื่องที่อยู่ในชุมชนเดียวกับมารดาของตน ทำให้เธอยังคงมีที่พึ่งพิงอยู่แม้ในยามที่มีปัญหาเกี่ยวกับสามีก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้หญิงเวียดนามอพยพจะมีความสามารถในการหารายได้เลี้ยงครอบครัว หรือไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญาติพี่น้องของสามี ทว่า “ภาระหน้าที่” ของ “ผู้หญิงเวียดนาม

ที่ดี” ที่ถูกปลูกฝังผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมตั้งแต่เด็กจนโต ได้ประกอบสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ที่เธอต้องดำรงไว้ เพราะมันได้เป็นสิ่งสะท้อนถึง “สำนึกทางชาติพันธุ์” ของพวกเธอ อันเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงเธอไว้กับบรรพบุรุษและเครือญาติ ความซับซ้อนดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงเวียดยังคงติดอยู่กับคักของ “ครอบครัว” พวกเธอยึดครอบครัวเป็นศูนย์กลางของชีวิต แม้จะมีหนทาง มีกำลังที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น แต่หากหนทางนั้นทำให้ครอบครัวไม่มีความสุข (ตามค่านิยมเวียดนาม) พวกเธอก็ไม่เลือกที่จะออกไป

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาอยากตั้งข้อสังเกตว่าปิตาธิปไตยแบบขงจื้อ มีเพียงแค่สร้างวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่เรียกร้องให้ผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่ เมียที่ดี แม่ที่ดี แม่ค้าที่ดี และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง จนมีผลทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แม่จะเป็น “เสาหลัก” ของบ้านหรือครอบครัว แต่ก็ยังต้องถูกมองและมองตนเองว่าเป็น “รอง” ผู้ชายอยู่เสมอ ดังนั้น การที่เธอมีบทบาทเป็นผู้นำพาครอบครัวให้อยู่รอดต่อไปได้ก็เป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งกับความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ เข้าลักษณะ “คาราคาซัง” ด้วยกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคืออุดมการณ์ขงจื้อเรียกร้องผู้ชายให้เป็นผู้นำครอบครัว โดยยึดติดอยู่กับคุณค่า หรือค่านิยมแบบเก่า/ตามจารีต คือคาดหวังให้ผู้ชายเป็นขุนนาง ข้าราชการที่มีเกียรติ ทั้ง ๆ ที่โอกาสในการประสบความสำเร็จเช่นนั้นก็มีจำกัด ยิ่งในกรณีของผู้ชายเชื้อสายเวียดนามที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหนองจัน โอกาสเช่นนั้นแทบยิ่งหายากขึ้นไปอีก อาชีพกรรมกรรับจ้าง ช่างฝีมือเล็ก ๆ น้อย ๆ ย่อมไม่ทำให้นำพาครอบครัวให้อยู่รอดได้ ความผิดหวังและท้อถอยในชีวิต อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่บีบคั้นทำให้พวกเขาเถียงหา และบางรายหันไปหาเหล่าเพื่อ “ปลอบใจ” พฤติกรรมเช่นนั้นยังมีผลในทางลบต่อตัวเขา และความสัมพันธ์ในครอบครัวมากขึ้น ดังนั้น อิทธิพลปิตาธิปไตยแบบขงจื้อ จึงอาจไม่เป็นผลดีต่อทั้งผู้ชายและผู้หญิงอย่างน้อยในกรณีศึกษาที่ผู้ศึกษาประสบมา

5.3 การสืบสาแหรกเวียด: กระบวนการสืบทอดครอบครัววัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อของชาวเวียดนามข้ามยุค ข้ามพรมแดน

จากการศึกษาพบว่า “สาแหรกเวียด” ในที่นี้ไม่ได้เป็นแค่ “สภาวะบ้านแตกสาแหรกไม่ขาด” เท่านั้น แต่สาแหรกเวียดที่เราพบนี้คือสายสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือสาแหรกสายหญิงของฝ่ายหญิงที่ไม่ทิ้งกัน เนื่องจากเห็นว่าการช่วยเหลือกันนั้นเกิดขึ้นในหมู่ผู้หญิงด้วยกัน เช่นน้องสาวของพี่ที่เพิ่งส่งเงินมาให้ปลูกบ้าน และคอยรับรู้ปัญหาต่าง ๆ แม้ว่าตนเองจะอยู่ห่างไกลถึงแคนาดา ส่วนพี่ชายของพี่ที่เพิ่งอยู่เมืองนอกนั้นไม่เคยช่วยเหลือทางการเงินทั้งต่อป่าเถื่อนและพี่ที่เพิ่งส่วนกลุ่มญาติที่คอยช่วยเหลือก็ยังมักจะเป็นญาติผู้หญิงด้วยกัน อย่างในกรณีของพี่มินฮา ที่พี่สะใภ้ที่อยู่ฝรั่งเศสส่งเงินมาช่วยสร้างบ้าน ในประเด็นนี้จึงน่าสนใจตรงที่ระหว่างความเป็นผู้หญิง ความ

เป็นที่พี่น้อง (sisterhood) นี้ได้ถูกก่อสร้างขึ้นมาภายใต้กระบวนการเลี้ยงดูขัดเกลา ที่แบ่งแยกบทบาทหญิงชายไว้อย่างชัดเจน ผู้หญิงจะถูกสร้างให้ต้องคอยดูแล ถาม ไถ่ ใส่ใจผู้อื่นอยู่เสมอ นอกจากนี้ ในหมู่ผู้หญิงด้วยกันยังมีสายใยของความไว้วางใจ ที่ถักทอขึ้นมา ที่ทำให้ผู้หญิงสามารถแบ่งปันเรื่องราวทั้งสุข ทุกข์ และปัญหาระหว่างกันอยู่เสมอ เพราะในครอบครัวแบบเวียดนาม ผู้ชายได้ถูกยกให้ลอยอยู่เหนือปัญหาปากท้อง และเรื่องภายในบ้าน ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้นผู้ชายจึงไม่เคยถูกคาดหวังให้เข้ามาช่วยแก้ไข ภาพที่ปรากฏจึงเหลือเพียงกลุ่มของผู้หญิงด้วยกัน ทั้งหมดทั้งมวลที่กล่าวมาจึงทำให้เส้นสายแห่งเครือญาติแบบหญิง ๆ นี้ยังต้องยึดเหนี่ยวเข้าไว้ด้วยกันมากขึ้น

แต่เส้นสายแห่งเครือญาติแบบหญิง ๆ ก็เป็นเพียงหนึ่งในองค์ประกอบของสายสัมพันธ์ เพราะยังพบว่ามีสายสัมพันธ์แบบเวียดนามเส้นอื่นอยู่อีก เช่น ศาสนา/ความเชื่อ อย่างเช่น วัดต่าง ๆ ที่ผู้หญิงเวียดนามใช้เป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นสถานที่ฝากอิทธิบรรพบุรุษ กลุ่มผู้หญิงเวียดนามที่มีประสบการณ์ร่วมกัน (แม่ เมีย แม่ค้า) กลุ่มเพื่อน การเล่นแชร์ เพื่อหมุนเงินของเหล่าแม่ค้าในตลาด ที่ถือว่าเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน เครือข่ายทางสังคม หรือเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ เช่นการให้ยืมเงิน โดยคิดดอกเบี้ย เป็นการช่วยจากที่มีฐานะทางการเงินดีกว่าแก่ผู้ที่มีฐานะการเงินด้อยกว่า ที่ต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์ (แต่เจ้าหนี้บางรายอาจคิดดอกเบี้ยสูงมาก) เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ที่คอยให้การสนับสนุนเกื้อกูลกันอยู่อย่างไม่ขาดสาย ทำให้กลุ่มนักศึกษาสามารถยื่นหยัดตำแหน่งแห่งที่ของ “เสาหลัก” ในครอบครัวเอาไว้ได้

อย่างไรก็ดี กรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อยังคงเป็นอุดมการณ์ที่ครอบงำผู้หญิงเวียดนาม ข้ามพรมแดน ข้ามยุคสมัย เพราะกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อได้ถูกนำเข้ามายังประเทศลาวโดยฝักรากลึกอยู่ในกลุ่มคนเวียดนาม และมีการถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นในบ้านและในชุมชนคนเวียดนามแล้วรุ่นเล่า แม้ว่าผู้หญิงเวียดนามบางคนจะเติบโตไม่ทันที่จะสัมผัสประสบการณ์ “ความเป็นผู้หญิงเวียดนามแท้ ๆ” แต่ความเป็นผู้หญิงเวียดนามและความเป็นเวียดนามที่ถูกหล่อหลอมมาด้วยกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อก็ถูกถ่ายทอดสู่พวกเขาผ่านเรื่องเล่าที่มาจากความทรงจำของคนรุ่นพ่อแม่หรือแม่กระทั่งปู่ย่าตายาย เหล่านี้กลับยิ่งทำให้ผู้หญิงเวียดนามในลาวบางคนพยายามรักษาความเป็นเวียดนามมากยิ่งขึ้นกว่าผู้หญิงเวียดนามในประเทศเวียดนามเองด้วยซ้ำ

ดังนั้น การสืบทอดสายสัมพันธ์หรือกระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติสายหญิงของคนเวียดนามอพยพนั้น ในทางหนึ่งก็ถือเป็นภูมิปัญญาในการสร้างเครือข่ายทางสังคมให้กับผู้หญิงเวียดนามได้พึ่งพิงในยามประสบปัญหาต่าง ๆ แต่อีกทางหนึ่งการสืบสายสัมพันธ์ กระบวนการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ มีปฏิบัติการที่เป็นการขัดเกลาทางสังคมให้ชาวเวียดนามคงอยู่ใน “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” เดิม ซึ่งหมายถึงกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่ผู้หญิง

ยังคงเป็นเพศที่เสียเปรียบในพื้นที่ของครอบครัวและเป็นคนไร้เกียรติของสังคม ไม่ว่าพวกเขาจะอพยพไปโพ้นทะเล หรืออยู่ในสังคมที่แตกต่างจากสังคมเดิมมากเพียงใด แต่ในกระบวนการสืบเสาะหาชีวิตและความพยายามที่ดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเวียดนามเอาไว้ก็ทำให้มีการผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมทางเพศในสังคมคนเวียดนามต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

5.4 บ้าน: พื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ

(Gender Power Relationship) ในครอบครัว

5.4.1 บ้านคือ “อาณาจักร” ของผู้

บ้าน (home/place) คือสถานที่ที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่เข้มข้น ผ่านทางการบอกเล่าประสบการณ์ของคนรุ่นแม่ ประเพณีทางความเชื่อตามลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนา เช่น เรื่องเวรกรรม ซึ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของครอบครัวดังกล่าวให้ยังคงมีอิทธิพลในการครอบงำความคิดความเชื่อ อันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมา โดยผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของ “ผู้หญิงที่ดี” แบบเวียดนามที่ต้องคอยดูแลผู้อื่นอยู่อย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ดังกล่าวได้แก่ การเป็นคนที่มีความอดทน ไม่เกียจงาน ซื่อสัตย์ เป็นแม่ค้าที่เก่ง หาเงินเก่ง และยังสามารถยึดเหนี่ยวครอบครัวเอาไว้ด้วยการดูแลสามีและลูกอย่างดีที่สุดในทุก ๆ ด้าน มีความจงรักภักดีและเคารพสามี ส่วน “ผู้ชายที่ดี” แบบชาวเวียดนามนั้น ก็ถูกผลิตซ้ำเช่นกัน กล่าวคือ เป็นผู้ที่ออกหน้าในเรื่องของสาธารณะ ใส่ใจเรื่องสาธารณะ สามารถควบคุมดูแลภรรยาและลูกได้ และมีการงานที่น่ายกย่อง เช่น งานที่ทำเพื่อชาติหรือชุมชน เป็นต้น ซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศภาวะและทางชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ มีผลต่อเพศวิถีและความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในครอบครัวของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก กล่าวคือ

ในการเลือกคู่ นั้น ผู้หญิงเวียดนามอพยพจะคำนึงถึงอัตลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ก่อน พวกเขาจะมองชายชาวเวียดนามด้วยกันก่อน เพราะพูดภาษาเดียวกัน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมแบบเวียดนามเหมือนกัน นอกจากนี้ พวกเขายังมองหาคนเก่ง (ในพื้นที่สาธารณะ) มองหน้าที่การงานของเขา หากเขาทำงานเพื่อชุมชน เช่นกรณีของลุงฟุค ที่เป็นหัวหน้าสมาคมเวียดนามของหมู่บ้าน (แม้ไม่ได้รับเงินเดือน) ก็ทำให้ผู้หญิงเกิดความสนใจและเลือกเขามาเป็นคู่ครอง แทนที่จะเลือกชายหนุ่มอีก 3 คนที่มีฐานะดีกว่า แต่กลับไม่ได้ทำหน้าที่ “งานที่น่านับถือ” ตามแบบฉบับของผู้ชายชาวเวียดนาม

การแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะของครอบครัววัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่คนเวียดนามยังคงยึดมั่นอยู่นี้ ส่งผลให้ผู้ชายที่ตกงานไม่กระตือรือร้นที่จะหางานทำหรือเลือกงาน เพราะพวกเขาต้องทำงานที่ “มีเกียรติ” หรือ “ช่วยให้สังคมดีขึ้น” แม้จะไม่ได้รายได้ก็ตาม ในขณะที่

ผู้หญิง ถูกปลุกฝังมาให้ทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว โดยเฉพาะต้องทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว มีความสุขความพอใจ เพื่อที่จะช่วยประคับประคองมิให้ครอบครัวแตกแยก ดังนั้น แม่ต้องทำงาน ค้าขายที่สังคมเวียดนามมองว่าเป็นงานของคน “ด้อยคุณธรรม” หรือ “โกหกเก่ง” และผู้ชายไม่ทำ กันนี้ แต่ผู้หญิงเวียดนามก็ยังคงมีความภาคภูมิใจในอาชีพของตน พวกเขาสะท้อนความพึงพอใจใน การทำบทบาทหน้าที่ของเมียและแม่ที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัวให้อยู่ดีกินดีด้วยอาชีพค้าขายผ่าน ออกมาทางคำพูดอยู่เสมอ ๆ

แม้ผู้หญิงเวียดนามจะทำมาหากินเก่งเพียงใด แต่อัตลักษณ์ทางเพศภาวะและชาติพันธุ์ ของพวกเขา ในฐานะ “ผู้หญิงเวียดนาม” ไม่สามารถเติมเต็มได้อย่างสมบูรณ์ หากไม่สามารถมี “ครอบครัวที่สมบูรณ์” ในที่นี้ พวกเขาให้ความหมายว่า ครอบครัวที่สามีเป็นผู้นำครอบครัวที่อบอุ่น มีการทำงานที่มีผู้คนนับหน้าถือตา ปกป้องคุ้มครองพวกเขาได้ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ดูเหมือนว่าคำว่า “ครอบครัวอบอุ่น” จะถูกนิยามให้จำเพาะอยู่ที่เรื่ององค์ประกอบ กล่าวคือ ต้องมีสามี มีภรรยา มีลูก แม้ว่าสามีจะไม่ดีกับเธอเท่าไร เธอก็ต้องรักษา “สามี” เอาไว้ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัว สมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ความเป็นผู้หญิงเวียดนามได้ผูกติดอยู่กับสาเหตุโรคของพวกเขาคือด้วย ตามปกติแล้ว ผู้หญิงเวียดนามจะย้ายเข้าไปอยู่กับญาติของสามีและตัดขาดจากญาติตนแทบจะ ลื่นเชิงเมื่อแต่งงาน แต่ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ แม้จะแต่งงานแยกบ้านไปแล้ว แต่พวกเขาก็ ยังคงติดต่อกับสัมพันธ์กับสาเหตุโรคของตน และมีความพยายามที่จะทำให้สายสัมพันธ์ดังกล่าว เหนียวแน่น ไม่มีกรณีศึกษาคนไหนเลยที่ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามี ส่วนใหญ่จะแยกครัวเรือน ออกมาอยู่กับสามีตามลำพัง ซึ่งพบว่ากลุ่มนี้มักจะทนต่อการกระทำที่ไม่ดีของสามีมากกว่ากลุ่มที่อยู่ อาศัยใกล้ชิดกับญาติของตน เช่น กรณีพี่เฟื่องที่เลิกกับสามีหรือมีการต่อรองกับสามีคนปัจจุบัน ด้วยการไม่ฟังฟังทางเศรษฐกิจของสามี แต่ไปพึ่งแม่ตัวเองแทน เมื่อมีเรื่องกันก็จะไปนอนที่บ้านแม่

นอกจากเครือข่ายญาติตนจะทำให้ผู้หญิงรู้สึกมีอำนาจในการตัดสินใจหรือต่อรองใน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับสามีแล้ว เครือญาติหรือสาเหตุโรคยังเป็นสิ่งที่พึ่งในยามที่มีปัญหาของ ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ เพราะผู้หญิงเวียดนามถูกปลุกฝังให้เอาครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ต้อง ให้ความสัมพันธ์กับเครือญาติและบรรพบุรุษ เมื่อญาติพี่น้องเดือดร้อน พวกเขาจึงมักจะพยายามช่วย อย่างเต็มที่ สิ่งนี้ทำให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์ ไม่ยอมปล่อยให้สาเหตุโรคของ ตนต้องขาดสะบั้นลง ยังคงพยายามสืบทอด ผ่านทางพิธีกรรม เช่น การรวมญาติในวันเฒ่า เป็นต้น หรือจะเป็นการเดินทางไปมาหาสู่ พยายามเชื่อมโยงกันกับสาเหตุโรคของตน แม้จะอยู่ห่างไกลโพ้น ทะเลก็ตาม

จะเห็นว่าด้วยอุดมการณ์ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (family-centered ideology) ทำให้แม่ค้าทั้งหมดใช้อำนาจต่อรองเพื่อตัวเองน้อยมาก รวมไปถึงการใช้เงินที่หามาได้เพราะรายจ่ายส่วนใหญ่มักจะเป็นไปเพื่อครอบครัว ลูกและสามีเป็นหลัก จนกลายเป็นภาวะไร้ตัวตน (selfless) ในครอบครัว ไม่มีสิทธิ์ในรายได้ของสามี อย่างกรณีของพี่เอื้อง พี่เฟื่อง และพี่มินฮา ดังนั้น การที่แม่ค้าทั้งหลายเป็นผู้หารายได้หลักภายในครอบครัวนั้น จึงไม่ได้หมายความว่าพวกเขาเป็นผู้มีอำนาจในครอบครัว รวมไปถึงการตัดสินใจในการใช้เงิน อย่างกรณีของพี่มาย และพี่เอื้อง ที่แม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนหาเงิน แต่การตัดสินใจสร้างและออกแบบตัวบ้านแล้ว สามีของพวกเขาก็ยังเป็นผู้มีอำนาจเต็ม แต่ในกรณีของพี่เฟื่องและพี่มินฮา ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนตัดสินใจในการสร้างบ้าน แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้อำนาจภายในบ้านของสามีลดลง เพราะเอาเข้าจริง ๆ แล้ว พวกเขาเธอก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่ของ “เมีย” ที่คอยดูแลรับใช้ “ผัว” อยู่เช่นเดิม ถึงอย่างไรในครอบครัวปีศาจไปโดยแบบขงจื้อแล้ว “บ้าน” ก็คือ “อาณาจักรของผัว” และหน้าที่ของ “เมีย” คือการทำทุกอย่างเพื่อสนองความพึงพอใจ (satisfy) ของผู้เป็นผัว

แต่อย่างไรก็ดี ในทุก ๆ กรณีศึกษาเห็นว่าการเข้าไปศึกษาประเด็นต่าง ๆ ในพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) อันได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ (gender power relation) และประเด็นเพศวิถี (sexuality) นั้น การเปิดเผยประเด็นดังกล่าวออกสู่พื้นที่สาธารณะนั้นยังถือว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม จึงนับว่าเป็นการเข้าถึงข้อมูลที่มิชอบเขตจำกัด ถึงแม้ว่าผู้ศึกษาเองจะเป็นเพศหญิงเช่นเดียวกับกรณีศึกษาก็ตาม แต่ก็ยังถูกมองว่าเป็นคนนอก และถูกกันออกจากพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งนักสตรีนิยมทั้งหลายมักจะโต้แย้งว่า พื้นที่ส่วนตัว หรือบ้าน เป็นพื้นที่แห่งการกดขี่ทางเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) ที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิง เป็นพื้นที่ที่มองไม่เห็น ซ่อนเร้นเอาไว้ ซึ่งความรุนแรงและความไม่เท่าเทียมทางเพศ ดังนั้นจึงอยากเรียกร้องให้ผู้หญิงออกมาเปิดเผยเรื่องราวของตนเองให้มากขึ้น โดยเฉพาะเจ้าของประสบการณ์เป็นผู้เปิดเผย เพื่อเสริมอำนาจให้ผู้หญิงโดยผู้หญิงเอง เนื่องจากวิธีวิจัยแบบเดิม ๆ มีข้อจำกัดหลายประการที่คนนอกไม่สามารถเข้าถึงได้

5.5 การเมืองและทุน: มื้อที่ “ย้าย” ชีวิตผู้หญิงเวียดนาม

มื้อที่ “เบียดขับ” ผู้หญิงเวียดนามให้ไปยืนอยู่ “ชายขอบ” ของการพัฒนาอย่างเต็มตัว

5.5.1 การดำรงอัตลักษณ์เวียดนามในการ “โยกย้าย” พื้นที่

จากการศึกษา เราพบว่าผู้หญิงเวียดนามมีการปรับตัวในการ “โยกย้าย” “บ้าน” โดยมีการจัดพื้นที่ภายในบ้านจากความคุ้นชินเดิมมาสู่ความคุ้นชินใหม่ โดยที่หลายบ้านยังคงเลือกจัดพื้นที่เหมือนบ้านเดิม เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้าง การจัดความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ

ในครอบครัว เช่นเดียวกับสาเหตุของความเป็นเวียคนามมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีชีวิตในพื้นที่แห่งใหม่ การสร้างบ้านทางกายภาพและบ้านในแง่ความสัมพันธ์ ของแม่ค้าเชื้อสายเวียคนามที่เชื่อมโยงกับการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลายภายใต้ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่แตกต่างกัน (position of difference) อัน ได้แก่ เพศภาวะ (gender) ชาติพันธุ์ (ethnicity) ชนชั้น (class) อายุ (age) และสภาวะทางร่างกาย (body) การเชื่อมต่อกับความทรงจำ และชุดประสบการณ์ของผู้หญิงกับพื้นที่บ้านเกิดและพื้นที่ ที่เคลื่อนย้ายเข้าไปอยู่ใหม่สัมพันธ์กับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของผู้เคลื่อนย้าย และยังคงสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของพื้นที่ (image of place/location) รวมทั้งยังมีระบบคุณค่าบางอย่างพ่วงมาด้วย นั่นก็คือกฎจริยธรรมของอุดมการณ์ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (family-centered ideology) แบบชาวเวียคนามที่คอยควบคุมการตัดสินใจเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ของพวกเขา

ดังนั้น การสูญเสียบ้านหรือถูกย้ายบ้านไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ว่าอาคารเท่านั้น แต่บ้านยังมีความหมายอื่น ๆ อีกมากมาย จากข้อเขียนของ McDowell ได้กล่าวไว้ว่า บ้านเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ บ้านคือจักรวาลแรกของเรา เป็นพื้นที่ของความทรงจำ และอัตลักษณ์ของคนในบ้านทุก ๆ พื้นที่ทำให้เราซาบซึ้งถึงความคิดเกี่ยวกับบ้าน แต่ความนึกคิดเกี่ยวกับบ้านมีความหมายและมีความสัมพันธ์ของคน ที่ไม่เคยตายตัวหรือคงที่ แต่กลับเลื่อนไหลและหลากหลาย เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Bachlard, 1969 อ้างใน McDowell, 2003:15) ดังนั้น การย้ายบ้านจึงไม่ใช่แค่การย้ายสถานที่อยู่เท่านั้น แต่เป็นการย้ายคนออกไปจากความทรงจำ (memories) และความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) ของพวกเขาอีกด้วย สะท้อนถึงนโยบายรัฐที่ไม่เอื้อต่อคนชายขอบ เมื่ออำนาจระดับโครงสร้างบีบให้ชาวบ้านต้องดิ้นรน ผู้หญิงเวียคคือผู้ที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุด เพราะเธอต้องทำมาหากินเกี่ยวข้องกับพื้นที่

ถึงแม้จะถูกย้ายบ้านแต่ชาวบ้านรวมทั้งแม่ค้าเวียคนามในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังพยายามรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเอาไว้ ด้วยการกลับมาทำงานรับจ้าง ขายของ เย็บผ้า เสริมสวย หรือหาบเร่อยู่ในตลาดเช่นเดิม แต่ต่อมาอีกหลายคนที่ต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นเพราะไม่อาจทนต่อภาระต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นด้วยเงื่อนงำของระยะทาง ส่วนผู้ชายทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง เป็นรถขนของตามตลาด หรือช่วยเมียขายของ อย่างกรณีของพี่มาย และพี่เฟื่อง สำหรับพี่เอื่องการย้ายบ้านกลับทำให้เธอแปลกแยกกับความเป็นเมืองและไม่อยากเดินทางเข้ามาในเมือง แต่ก็มีผู้ชายบางกลุ่มที่เลิกทำงานและให้เมียหาเลี้ยง ดังเช่นในกรณีของพี่เอื่องและพี่มินฮา ด้วยเหตุผลของการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างเพศดังที่กล่าวมาสร้างสำนึกด้านความสัมพันธ์และผูกพันกับครอบครัวในทางที่แตกต่างกัน สำนึกของผู้ชายจะถูกเลี้ยงให้เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ ในขณะที่พื้นที่ความสัมพันธ์ของผู้หญิงกลับอยู่ที่กันครัว ดังนั้นความอยู่รอดและความมั่นคงของครอบครัวถูกทำให้กลายเป็นความอยู่รอดและมั่นคงของตัวผู้หญิงเอง (ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช, 2550:87)

5.4.1 เมื่อกลายเป็นคนไกล “ตลาด” ก็เหมือนเป็น “คนอื่น” ของเมือง

ชีวิตผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์มีความผูกพันกับตลาดข้าวดินอย่างแนบแน่น เมื่อครั้งที่ชุมชนของพวกเธอยังอยู่ในพื้นที่เดิม บ้านกับตลาดอยู่ใกล้กันเพียงชั่วการเดินทางไม่กี่ก้าว ทำให้สะดวกต่อการทำมาหากิน และใช้ต้นทุนในการเดินทางไปยังพื้นที่ตลาดต่ำ ส่งผลให้ต้นทุนในการค้าขายหรือการทำงานของพวกเธอลดลง ซึ่งนั่นหมายถึงผลกำไรที่เธอใช้ในเพื่อจุนเจือครอบครัวที่มากขึ้นด้วย แต่ภายหลังจากการ “โยกย้าย” ชุมชนออกไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าไปใช้ “พื้นที่” ตลาดข้าวดินได้สะดวกเช่นเดิม เนื่องด้วยระยะทางที่ไกลขึ้นมาก ไม่มีบริการขนส่งมวลชนที่มากและราคาถูกเพียงพอสำหรับพวกเธอ ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้เหมือนถูก “เบียดขับ” ออกจากพื้นที่เดิมที่พวกเธอเคยได้ใช้ประโยชน์ ไม่ใช่เพียงแค่พื้นที่ในมิติกายภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการห่างเหินไปจากความสัมพันธ์เครือข่ายผู้หญิงเวียดนามอพยพที่อิงอาศัยกันอยู่ในเรื่องการจ้างแรงงาน การค้าขาย ตลอดจนสนับสนุนเรื่องเงินกู้ให้กันและกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้

ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้เลือกที่จะต่อรองกับอำนาจที่ “กัน” ออกจากตลาดด้วยการถูก “โยกย้าย” ให้ไปอยู่ในที่ห่างไกลนี้ โดยใช้ทรัพยากรจากเครือข่ายผู้หญิงเวียดนามมาสนับสนุนในเรื่องเงินทุนประกอบอาชีพ เพื่อให้ตนมีตำแหน่งแห่งที่ที่มั่นคงใน “ตลาด” แห่งนี้ ซึ่งไม่เพียงเป็นการ “ต่อรอง” เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ทำมาหากินในตลาดเท่านั้น แต่ตลาดคือพื้นที่ที่เธอแสดงอัตลักษณ์ความเป็น “แม่ค้าชาวเวียดนามผู้เก่งกาจ” นอกจากนี้ การค้าขายเป็นที่มาของรายได้หลักของครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เธอสามารถมีอำนาจต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในครอบครัวอีกด้วย ดังนั้น พวกเธอจึงต้องพยายามอย่างถึงที่สุดเพื่อให้ตนเองยังมีพื้นที่อยู่ในตลาดข้าวดิน แม้จะต้องมีหนี้สินก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าผู้หญิงเวียดนามอพยพทุกคนจะสามารถต่อสู้เพื่อแย่งพื้นที่ตลาดมาได้สำเร็จ กรณีศึกษาที่ไม่มีปัจจัยสนับสนุนให้มีอำนาจแย่งพื้นที่ในตลาดได้ กล่าวคือไม่มีทั้งเงินทุน เครือข่าย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวที่เกื้อหนุนให้มีพลังในการต่อรองได้ นอกจากนี้ ยังมีกรณีศึกษาบางคน que เลือกที่จะไม่ต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ในตลาดข้าวดิน และเลือกที่จะไปสร้างประสบการณ์กับพื้นที่ใหม่ และใช้ประสบการณ์เหล่านี้ในการประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อหาเลี้ยงชีพ พื้นที่ใหม่ที่ผู้ศึกษาพูดถึง ได้แก่ ชุมชนที่ตนเองถูกย้ายไปและการปรับเปลี่ยนอาชีพ ทั้งการปรับรูปแบบจากเป็นแม่ค้าในตลาดข้าวดิน มาเป็นแม่ค้าขายของชำที่บ้านของตนเอง และการเปลี่ยนอาชีพจากแม่ค้าไปเป็นครูแทน

ทั้งนี้ทั้งนั้นการเลือกที่จะต่อรองหรือไม่ต่อรองเพื่อ “ยื้อแย่ง” พื้นที่ในตลาดข้าวคืนนั้น ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ตัดสินใจการประเมินอำนาจของตนเอง ทั้งอำนาจด้านการเงิน อำนาจ ในครอบครัวที่จะให้สามีช่วยเหลือ ตลอดจนอำนาจที่มาจากเครือข่ายทางสังคมที่ตนสังกัดอยู่นอกจากนี้ “ความรู้สึก” ต่อความสัมพันธ์ของตัวเองและตลาดก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้หญิงใช้ในการตัดสินใจที่จะยื้อแย่งพื้นที่ด้วย อย่างกรณีของผู้หญิงที่เดินทางไม่สะดวก เธอรู้สึกแปลกแยกจากตลาด เพราะเมื่อก่อนการไปตลาดเหมือนการเดินทางไปข้างบ้านตัวเอง เธอรู้สึกว่าตลาดเป็นพื้นที่ของตัวเอง อย่างที่พี่เพื่องมักจะกล่าวว่าเธอเป็น “คนตลาด” อยู่เสมอ แต่ปัจจุบัน การเดินทางลำบากและไกลทำให้กรณีศึกษาโดยเฉพาะพี่เอื้อง รู้สึกไม่ปลอดภัยหรือไม่คุ้นเคยกับตลาดอีกต่อไป เธอจึงสามารถที่จะ “ตัดใจ” ที่จะไปใช้พื้นที่ของตลาดและเลือกที่จะใช้พื้นที่อื่นที่ทำให้เธอรู้สึก “ปลอดภัย” มากกว่า

จากประเด็นเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงเวียดนามอพยพในพื้นที่ตลาดข้าวคืนที่เปลี่ยนแปลงไปจากการถูกรัฐชาติลาว “โยกย้าย” ชุมชนให้ไปอยู่ในพื้นที่ห่างไกลแห่งประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เราจะเห็นภาพการถูกทำให้ “เป็นอื่น” จากนโยบายรัฐ กล่าวคือ ผู้หญิงกลุ่มนี้รู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของพื้นที่ชุมชนเดิม รวมทั้งตลาดที่อยู่ใกล้กันมากจนเหมือนเป็นบ้านของตน แต่เมื่อถูกโยกย้าย พวกเขาถึงรู้สึกได้ทันทีว่าตนเองไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของตลาดอีกต่อไปแล้ว และการจะเป็นส่วนหนึ่ง ได้นั้นก็ต้องแลกมาด้วย “ทุน” จำนวนมาก ซึ่งเป็นเรื่องยากที่คนจนอย่างพวกเขาจะทำได้ แม้กรณีศึกษาทุกคนจะยังคงคิดถึงความทรงจำเกี่ยวกับ

5.6 สรุปประเด็นที่ได้กล่าวมาทั้งหมด

จากที่ได้สรุปประเด็นของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า มิได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในบางประเด็น โดยเฉพาะในเรื่องกรอบทฤษฎีหลักที่นำมาใช้ ซึ่งผู้ศึกษาจะอภิปรายแต่ละประเด็น ดังนี้

ในประเด็นของ “บ้าน” (home/place) และ “บ้านเกิด” (home/land) เห็นว่ามีส่วนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มกรณีศึกษาขึ้นมาโดยพวกเขาละบุ้อัตลักษณ์จากการเชื่อมร้อยตัวตนผ่าน “ความทรงจำ” (memories) ไม่ว่าจะเป็นของตนเองและของพ่อแม่/บรรพบุรุษ “สาแหรกเวียดนาม” ซึ่งในที่นี้หมายถึงกลุ่มเครือญาติสายหญิงของฝ่ายหญิง และ “ขบวนการขัดเกลาเลี้ยงดู” (socialization) ในครอบครัวชาวเวียดนาม ที่พยายามรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมไปถึงบทบาทความเป็น “ผู้หญิงเวียดนามที่ดี” เอาไว้ด้วย ดังนั้น ไม่ว่าพวกเขาจะย้ายไปอยู่ที่ไหน พวกเขาถึงยังระบุตัวเองกับ “บ้านเกิด” ที่ “เวียดนาม” และ “บ้าน” ที่ “หนองจันทน์” พื้นที่ทั้งสองนี้จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แต่พื้นที่ทั้งสองนี้กลับซ้อนทับกันอยู่และมีพลวัตอยู่อย่างไม่หยุดนิ่ง

อีกประการหนึ่ง จากการพูดคุยหรือตอบคำถามเรื่องในเรื่องต่าง ๆ ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า มักจะมีการเมืองในเรื่องอัตลักษณ์อยู่ด้วย คือพวกเขาจะเลือกว่าตอนไหนอยากนิยามว่าตนเองเป็นอะไร เพื่ออะไร หรือให้ได้อะไร จากใคร เหล่านี้ทำให้เกิดการวิ่งไปวิ่งมาระหว่างอัตลักษณ์หลาย ๆ อันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นแม่ค้า แม่ เมียที่ดี ลูกสาว ผู้หญิงเวียดนาม ชาวสลัม และชาวบ้านจีน สะหว่าง ที่บางครั้งก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน บางครั้งก็ขัดแย้งกัน แต่ทั้งหมดทั้งมวลเหล่านี้ได้ประกอบสร้างขึ้นมาเป็นตัวตนของผู้หญิงหนึ่งคน

ในงานของ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้อ้างอิงแนวคิดของ Stuart Hall ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ว่า “ความเป็นตัวเรา” เป็นเหมือนรอยตะเข็บที่เย็บแผลให้สมานเป็นเนื้อเดียวกัน สิ่งที่ถูกเย็บเข้าด้วยกันด้านหนึ่งก็คืออัตลักษณ์หรือตำแหน่งแห่งที่ในวาทกรรมที่เรียกร่องเรา อีกด้านหนึ่งคือกระบวนการทำปฏิริยาที่เรามีต่อวาทกรรมนั้น “ความเป็นตัวเรา” เกิดมาภายในกระบวนการนี้เอง ปัจเจกภาพจึงหมายถึงเน้นการตระหนักรู้และประสบการณ์ภายในที่เกิดในแต่ละบริบท เมื่อปัจเจกแสดงการตอบโต้ใด ๆ ออกไป นั่นหมายถึงเขาหรือเธอได้สร้างอัตลักษณ์ของเขาหรือเธอขึ้นมาใหม่ อัตลักษณ์จึงหมายถึงรวมถึงอัตลักษณ์ของปัจเจกที่แสดงออกมาด้วย

ในคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของ “ความเป็นตัวเรา” ในกระบวนการนี้คือลักษณะที่เรียกว่า “การโยกย้ายตำแหน่งแห่งที่” (dislocation) ซึ่งหมายถึงการไม่อาจถูกตรึงติดกับคุณสมบัติบางอย่างที่ตายตัวหยุดนิ่ง การไม่อาจหยุดนิ่งตายตัวของอัตลักษณ์จึงหมายถึงกระบวนการต่อรอง ตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเย็บเข้ามาให้ การปฏิเสธอาจไม่จำเป็นต้องหมายถึงการต่อต้านตรง ๆ หรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา บางทีเป็นการเล่นกับขีดจำกัดที่ถูกตีกรอบไว้ให้โดยพลิกสร้างนัยของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน การไม่อาจหยุดนิ่งของกระบวนการนี้จึงบ่งชี้ถึงศักยภาพของการต่อต้านที่มีชีวิตชีวา สังคมเมืองในบริบทโลกาภิวัตน์เป็นเวทีอันอุดมของปฏิบัติการดังกล่าว (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 76-81) ดังนั้น การจัดวางอัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดนามที่เป็นกรณีศึกษา จึงมีทั้งตอบโต้ และยอมตามบนเงื่อนไขของการพยายามรักษาตำแหน่งแห่งที่แม่ค้าหรือเสาหลักที่ต้องมีรายได้เพียงพอเพื่อจุนเจือสมาชิกครอบครัวของตนเอง ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีหลักของ McDowell ที่นำมาใช้ในงานชิ้นนี้จึงเห็นว่าไม่สามารถใช้อธิบายเนื้อหา ความทรงจำ เรื่องเล่า และประสบการณ์ ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับ “บ้าน” (home/place) และ “บ้านเกิด” (home/land) ของกรณีศึกษาที่เป็นแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามทั้ง 4 คนได้หมด

ส่วนกระบวนการสร้างและรักษาเสาหลักของกรณีสถิตศึกษานั้น สัมพันธ์อยู่กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่ผู้หญิงทุกคนจะรู้สึกว่าเป็น “คนเวียดนาม” อยู่เสมอ แม้ว่าจะเกิดในลาวก็ตาม หรืออีกนัยหนึ่งการที่พวกเขาเกิดในลาวจึงทำให้พวกเขาอึ้งรู้สึกหวงแหนอัตลักษณ์ความเป็น

เวียดของพวกเธอยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันมักจะเกิดขึ้นระหว่าง ผู้หญิงด้วยกันช่วยดำรงรักษาเส้นสายแหกเวียดไม่ให้ขาดลง แต่กลับยิ่งยึดเหนี่ยวกันแน่นขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มเครือญาติทางสายเลือดที่เป็นผู้หญิงด้วยกัน และกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มแม่ค้าด้วยกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน คอยพูดคุยถามไถ่ทุกข์สุขกัน และพร้อมที่จะยื่นมือเข้ามาเมื่อเกิด ปัญหา รวมไปถึงกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เป็นการช่วยเหลือในรูปแบบต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ ซึ่งเป็น ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง เพราะเจ้าหน้าที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า ฉะนั้น กระบวนการสร้างและ รักษา “สาแหกเวียด” ของกรณีศึกษาในงานชิ้นนี้จึงเกิดจากการไว้เนื้อเชื่อใจกันในกลุ่มผู้หญิง ความเป็น sisterhood เนื่องจากไม่ปรากฏภาพของผู้ชายที่เข้ามามีบทบาทในการนี้เท่าใดนัก

ความพยายามรักษา “สาแหกเวียด” ภายใต้อารมณ์วัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อใน ครอบครัวของชาวเวียดนามเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำ ๆ บทบาทความเป็น “ผู้หญิงเวียดที่ดี” ทำให้พวกเธอขมอยู่ภายใต้อำนาจของตัว อันมีผลต่อการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ให้อำนาจ เต็มแก่สามีเป็นผู้ปกครอง และพวกเธอเป็นเพียงผู้อยู่ใต้การปกครอง ที่ต้องทำหน้าที่ส่งเสียเลี้ยงดู และดูแลผู้ปกครองให้ดี ด้วยความเต็มใจ ภายใต้อุดมการณ์ครอบครัวที่ดีกรอบให้ผู้หญิงเวียดนาม ต้องปฏิบัติตามเช่นนี้ จึงทำให้ไม่ว่าพวกเธอจะย้ายไปอยู่ที่ใด ก็ยังต้องรักษาบทบาทดังกล่าวนี้เอาไว้ ซึ่งจากการถูกย้ายบ้านจากหนองจัน ออกไปอยู่ในเขตรอบนอกนั้น ยิ่งกระทบต่อการจัด ความสัมพันธ์ที่มีลำดับชั้นเช่นนี้ ด้วยเหตุแห่งที่ตั้งของพื้นที่บ้านใหม่ ไม่เหมาะสมต่อการหารายได้ เพื่อปากท้องของครอบครัว จึงทำให้เหลือเพียงกรณีศึกษาคนเดียว จากทั้งหมด 4 คนที่ยังคงรักษา ตำแหน่งแห่งที่แม่ค้าในเมืองเอาไว้ได้ ส่วนที่เหลืออีก 3 คน ไม่สามารถทนต่อภาวะกดดันที่เพิ่มขึ้น

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดพบว่าอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ (spatial identity) นั้นสัมพันธ์กับ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามที่เป็นกรณีศึกษา ทั้งในด้านที่พวกเธอ ให้ความหมายต่อตนเองและด้านที่ผู้อื่นให้ความหมายอัตลักษณ์ของพวกเธอด้วย เนื่องจาก บริบท ภาพลักษณ์ และเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ที่พวกเธอหรือแม้แต่บรรพบุรุษของพวกเธออาศัยอยู่ ได้ สร้างสำนึกต่อการรับรู้ตัวตนของพวกเธออยู่ตลอดเวลา ผ่านความทรงจำ เรื่องเล่า ประสบการณ์ และปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ ซึ่งทั้งบริบท ภาพลักษณ์ และเงื่อนไขเฉพาะของ พื้นที่เหล่านี้มีพลวัตนี้ไม่หยุดนิ่ง จึงทำให้อัตลักษณ์ของกลุ่มแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามมีความเลื่อน ไหลอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ดังนั้น การเมืองของอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ (politic of spatial identity) จึง หมายถึงการเมืองของความพยายามช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งจากเรื่องราว ของกรณีศึกษาทั้งหมดที่ได้นำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้เราเห็นว่า แม่ค้าไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของ ความเป็นชนเมืองหรือชาวบ้านในเขตรอบนอก ที่ภาครัฐต้องการขจัดเหยียดให้โดยเห็นว่าเป็น อัตลักษณ์ที่เหมาะสมกับความเป็นคนจนในสลัม แต่พวกเธอเองกลับพยายามรักษาอัตลักษณ์ของ

แม่ค้าในเมืองเอาไว้ ถึงแม้ว่าทำยที่สุดแล้วหลาย ๆ คนจะไม่สามารถรักษาเอาไว้ได้ เนื่องจาก
เงื่อนไขเฉพาะของแต่ละปีจนบุคคล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved